

Hatprat i klasserommet

Av Claudia Lenz, førsteamanuensis i samfunnsfag ved Det Teologiske Menighetsfakultet og seniorforsker ved Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. Hun har doktorgrad i statsvitenskap og forsker på blant annet minnekultur, historiebevissthet og historiepolitikk. Publisert i juli 2015.

I et demokratisk samfunn er det svært viktig at vi har et felles språk for meningsutveksling og deltagelse – det innebærer at vi må kunne være uenige uten å bryte ned muligheten for fredelig sameksistens. Men hva skjer hvis språket blir såpass krenkende at det ødelegger gjensidig anerkjennelse og respekt? Hva hvis språkets hovedformål er å såre og undergrave grupper eller enkeltpersoners menneskeverd? Da har vi med hatprat å gjøre.

Hva er hatprat?

Mange aktører har kommet med definisjoner av hatprat. Det som de fleste er enige om er at hatprat er en språk- og uttrykksform som nekter adressaten den grunnleggende anerkjennelsen som

- en likeverdig deltager i en kommunikasjon
- et likestilt medlem av en gruppe eller et samfunn
- et fullverdig menneske

Hatefulle ytringer kan komme i mange varianter, som for eksempel slengbemerkninger, trakassering eller trusler om vold. Men alle former for hatprat formidler – bevisst eller ubevisst – et budskap om at «det er noe grunnleggende galt med deg og din gruppe som gjør at dere ikke kan være del av fellesskapet og som gir meg/oss rett til å gå til angrep mot deg/dere».

Dette «noe galt» kan være knyttet til en egenskap ved enkeltpersonen som avviker fra en gruppe- eller samfunnsnorm. Men som oftest er det koblet til åpne eller skjulte fordommer mot grupper basert på *etnisitet, religion, kjønn, nedsatt funksjonsevne, seksuell orientering*.

Hatprat er et maktinstrument, det har som mål å holde adressaten nede. I et majoritets-/minoritetsperspektiv kan hatprat ha en sentral funksjon i opprettholdelsen

22. juli-senteret

av majoritetsnormer og majoritetsmakt. I eskalerende konfliktsituasjoner bruker motpartene som oftest et hatefullt, ofte også avhumaniserende språk om «de andre», noe som altså fraskriver dem status som mennesker. En slik retorikk fyrer opp under konflikten og gjør det vanskeligere å komme frem til en fredelig løsning.

Men uavhengig om hatefulle ytringer er en del av en konfliktsituasjon eller om det er snakk om ubetenksomme slengbemerkinger som ikke var «ment sånn», så har de ødeleggende konsekvenser – for de som blir rammet og for vårt samfunn som helhet.

Hvorfor er hatprat så ødeleggende?

Vi er alle dypt avhengig av å bli anerkjent som medmennesker av andre og som del av fellesskapet. Språket eller kommunikasjon i videre forstand har den grunnleggende funksjonen å bekrefte at vi har en plass i en sosial gruppe, et samfunn, rett og slett: at «vi er noen». Hatprat gjør det motsatte: hatefulle ytringer kan være destruktivt både på individ- og samfunnsnivå: symbolsk, sosialt, psykisk.

Rettet mot et *individ* kan hatprat ha svært ødeleggende konsekvenser for mottagerens selvbilde og helse. Noen, som ikke ser en utvei, begår selvmord.

Rettet mot en *gruppe* blir denne gruppens rett til en likeverdig og likestilt deltagelse i et samfunn benektet – ofte implisitt eller eksplisitt også denne gruppens rett til å eksistere.

I et samfunnsperspektiv kan hatprat være et symptom for og en faktor i eskalerende gruppekonflikter eller [radikalisering](#). Men like viktig er det å se faren av «normalisering» – det vi venner oss til å høre og tillater oss å si om andre uten å innse den krenkende, nedverdiggende eller avhumaniserende betydningen – som flytter grensen for hva som kan sies og gjøres mot folk. Normaliseringen av hatefulle ytringer underminerer fundamentet for gjensidig tillit, likeverd og deltagelse i et samfunn.

Hva er forskjellen når hatet blir ytret på nettet?

Forskjellige internasjonale studier viser til at hatprat har fått en ny dimensjon og dynamikk i den digitale tidsalder. To elementer er sentrale her:

1. Rask og ukontrollerbar spredning

Noe som blir sagt i sosiale medier eller i et nettforum kan ikke «hentes tilbake», det kan deles og gjennom deling spre seg nesten ubegrenset. Vi ser at uttalelser også har en tendens til å forverres/eskaleres gjennom deling. Noe som begynte som et rykte kan ende som dødstrussel. Og ikke minst: alt som er publisert på nettet kan spores og gjenopprettes, selv om senderen på et tidspunkt kanskje bestemmer seg for å slette det.

22. juli-senteret

2. Fravær av skrevne og uskrevne regler for adferd og gjensidig respekt

Det er mange uskrevne regler som regulerer vår daglige kommunikasjon med andre mennesker, særlig når det foregår i det offentlige. Det er snakk om regler for grunnleggende gjensidig respekt. En del studier viser til at regler som regulerer vår ansikt-til-ansikt kommunikasjon delvis ser ut til å være fraværende i sosiale medier og netttora. Mange kan få seg til å si ting om enkeltpersoner på nettet som de aldri ville ha sagt dersom de var i samme rom som vedkommende. Med andre ord: vi trenger en bevissthet og enighet om hvilke regler som skal gjelde i vår kommunikasjon på nettet.

Når dette er sagt, er det viktig å ikke forestille seg skillet mellom «online» og «offline» som noe absolutt. Tvert imot, så fører det faktum at vi har våre «dingser» med oss hele tiden, til at budskap som sendes via nettet når mottageren hele tiden og overalt. Og som sagt før kan hatet som blir ytret på nettet være en faktor i hatefulle handlinger utenfor nettet.

Hvordan kan skolen bidra til å forebygge hatprat?

Hatprat er krenkende, og skolen har rutiner og retningslinjer for hvordan krenkelser skal følges opp. Skolen skal sende signaler om at slikt ikke aksepteres og er forpliktet til å gripe inn. Men som beskrevet før, er ikke all hatprat en direkte krenkelse av en konkret person og mange ytringer som er veldig ødeleggende seiler under radaren av både skolens rutiner og samfunnets lover. Mye foregår også uten at de som sprer hatefulle ytringer er egentlig bevisst konsekvensene.

Men når hatet spres med bevissthet, er det ofte et symptom for underliggende holdninger og en (u)kultur som bare forflytter seg, hvis ikke disse årsakene blir bearbeidet. Å begrense responsen til sanksjoner er derfor ikke nok.

Fra skoler som har klart å stenge ned «sladdersider» på nettet der enkeltelever ble omtalt på en nedverdiggende og trakasserende måte vet vi at sidene ofte blir gjenopprettet bare noen dager etterpå – med litt mer sofistikerte måter å trakassere på. Hva må til for å bygge en kultur der hatprat ikke blir møtt med «likes» og stille aksept men med motargumenter og fordømmelse?

Hva må til for å gjøre noe med årsakene?

For det første: Alle aktører i skolen – lærere, elever og foreldre – må tas på alvor som *medansvarlige* i skolemiljø og nettkultur. De må være med og definere standarder for hvordan man oppfører seg mot hverandre og hva som er greit å si – og de må være med å skape, opprettholde og forsvare disse standardene.

22. juli-senteret

Dette krever mye som ikke kommer av seg selv: kunnskap og forståelse, motivasjon, men også praktisering. En langsiktig strategi mot hatprat må forankres i bevisstgjøring og innsikt i de ødeleggende konsekvensene – og i en bevissthet om de bedre alternativene. Ofte er det bevisstgjørende å lære om fordommenes historie og reflektere over hva hatefulle ytringer egentlig gjør med folk. Samtidig trengs det en fremtidsrettet visjon: Hvordan vil vi ha det sammen? Vil vi ha en (nett)kultur der mange er redd for å stikke hodet frem fordi de risikerer å bli trakassert og truet?

Bevisstgjøring er grunnleggende – det å skjønne når ting ikke burde stå uimotsagt, uansett om det er i klasserommet, på skolegården eller i sosiale medier. Skolen kan bidra til utviklingen av en slik «ryggmargsrefleks». Men det er noe annet å faktisk ta til motmæle, gripe inn. Man løper en risiko, blir sårbar. Det kan være greit å utvikle og utprøve noen strategier i en trygg arena. Klasserommet og skolen i sin helhet kan være slike arenaer.

Standarder og regler for samhandling som etableres der kan spre seg – både på og utenfor nettet.

Tips til videre lesning:

dembra.no. [Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme](#)

Keen, Ellie og Mara Georgescu. [Bookmarks: En håndbok for forebygging av hatprat på nettet gjennom menneskerettighetsopplæring](#). Oversatt av Silje Berggrav. Europarådet og Det Europeiske Wergelandsenteret, 2014.

[Stopp hatprat-kampanjen](#)